

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE GÖRÜLEN ASKERÎ SÖZ VARLIĞININ KARŞILAŞTIRILMASI¹

Özet

Asırlar boyu geniş Asya topraklarında hüküm süren ve kadim bir devlet geleneğine sahip Türkler sahip oldukları geniş toprakları korumak üzere oldukça gelişmiş bir askerî sisteme sahipti. Tarihte Çinlilere, Çin Seddini yaptıracak ölçüde geniş bir etki alanına sahip olan Asya Hun Devleti hükümdarı Mete Han'ın bulduğu onluk askerî sistem asırlar boyu Türk toplulukları tarafından ordu hiyerarşisinde aktif olarak kullanılmıştır. Bu itibarla Türk kara ordusunun kuruluş tarihi Büyük Hun İmparatoru Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan MÖ. 209 yılına dayandırılmaktadır.

Bir dilin kültür zenginliğini ve tarihsel birikimini ortaya koymanın en önemli göstergelerinden biri de o dilin sahip olduğu söz varlığı hazinesidir. Son yıllarda ülkemizde gerek lisans gerekse de lisansüstü düzeyde çok sayıda söz varlığı çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada tarihi olarak Oğuz, coğrafi olarak da Güney-Batı grubunda değerlendirilen ve tarihi Oğuz sahasının kendine has özellikleriyle öne çıkan Türkmen Türkçesindeki askerî alanda kullanılan söz varlığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Söz konusu söz varlığı Askerî Taktikler, Askerî Rütbelere, Askerî Araç ve Teçhizat, Osmanlı Dönemine Ait Askerî Kavramlar alt başlıklarından oluşmaktadır.

ULUSLARARASI TÜRK
DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF TURKISH
WORLD STUDIES
CİLT 6 / SAYI 2 / NİSAN
2023

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Cihan ÇAKMAK
Doç. Dr., Manisa Celal
Bayar Üniversitesi
el-mek: cihan.cakmak@
cbu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-
2255-4712

Gönderim Tarihi
Received
06.03.2023

Kabul Tarihi
Accepted
14.04.2023

Atıf
ÇAKMAK, Cihan
(2023). "Türkiye
Türkçesi ile Türkmen
Türkçesinde Görülen
Askerî Söz Varlığının
Karşılaştırılması",
*Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları
Dergisi*, (6/2), 73-100.
DOI:
10.59182/tudad.1261010

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

¹ Bu makale, yazarın *Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı* başlıklı yüksek lisans tezinden kısmi değişiklikler ve eklemeler yapılmak suretiyle yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Askerî Söz Varlığı, Türkmenler, Türkmen Türkçesi, Söz Varlığı.

COMPARISON OF THE MILITARY VOCABULARY IN TURKISH LANGUAGE AND TURKMEN LANGUAGE

Abstract

The Turks, who ruled the vast Asian lands for centuries and had an ancient state tradition, had a highly developed military system to protect their large lands. The decimal military system found by Mete Han, the ruler of the Asian Hun State, who had a large area of influence for the Chinese to build the Great Wall of China in history, has been actively used by the Turkish communities in the army hierarchy for centuries. In this respect, the establishment date of the Turkish land army is the date of the accession of the Great Hun Emperor Mete Han to the throne in BC. It is based on the year 209.

One of the most important indicators of revealing the cultural richness and historical accumulation of a language is the vocabulary of that language. In recent years, many vocabulary studies have been carried out in our country, both at undergraduate and graduate level. In this study, it will be tried to reveal the vocabulary used in the military field in Turkmen Language, which is historically evaluated in the Oghuz group and geographically in the South-West group and stands out with its unique features of the historical Oghuz linguistic area. The mentioned vocabulary consists of the subtitles of Military Tactics, Military Ranks, Military Vehicles and Equipment, Military Concepts of the Ottoman Period.

Key words: Military Language Vocabulary, Turkmens, Turkmen Language, Vocabulary.

Giriş

İslam kaynaklarında Müslüman olmayan Oğuzlar, Müslüman olan Oğuzları Türkmen olarak adlandırmıştır. İlk olarak 1072-1074 yılları arasında Kâşgarlı Mahmud tarafından kaleme alınan Türkçenin en önemli kaynaklarından Dîvânu Lugâti't-Türk'te kaydedilen Türkmen adı eserde şöyle yer almaktadır: “Bunlar iki kabiledir. Zülkarneyn gelip bunları saçlı ve üzerlerinde Türk belgeleri bulunduğunu görünce sormadan onlara Türkmânend demiş ‘Türk’e benzer’ demektir. İşte bu ad onlarda bugüne kadar kalmıştır.” Kâşgarlı Mahmud eserinde Türkmenlerin kabile yapısı ile ilgili de bilgi vermektedir: “Türkmenler aslında yirmi dört kabiledir. Lâkin iki kabileden ibaret olan Halaçlılar bazı kere bunlardan ayrıldıkları için kendileri Oğuz sayılmaz; asıl olan budur.”

İlk kayıtlarını Kâşgarlı Mahmud'un eşsiz eserinde gördüğümüz Türkmençe, Çağatayca'nın tesirinde gelişmiş bir yazı dili olup bünyesinde Doğu ve Kuzey Türkçelerine ait pek çok unsur barındırmaktadır. Sahip olduğu bu zengin kültürel birikimi söz varlığına da yansıtan Türkmençenin kelime hazinesinde Arapça, Farsçanın yanı sıra bilhassa Ekim Devriminden sonra Rusça kelimelerin sayısının gitgide arttığı göze çarpar.

Çalışmada 2010 yılında hazırladığımız Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı başlıklı yüksek lisans tezinden hareketle Türkmen Türkçesindeki askerî alana ait zengin söz varlığından istifade edilmiştir. İncelemede askerî kavram alanına ve isim kategorisine dahil olan söz varlığı alfabetik sırayla listelenmiştir. İlk olarak Türk Dil Kurumu Yayını Güncel Türkçe Sözlük (2005) kanalıyla ele alınan kelimeler alt alta ip dizin şeklinde ve alfabetik olarak sıralanmış, ardından her kelimenin Turetsko-Russkiy Slovar' (1994) aracılığıyla önce Rusçasına, ardından Türkmen Türkçesindeki karşılığına yer verilmiştir. Araştırmada sadece isim kategorisi ele alınmış, zarf, fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil gibi yapılarla yer verilmemiştir.

Liste oluşturulurken Türkiye Türkçesi, Rusça, Türkmen Türkçesi şeklinde bir sıralama benimsenmiş olup elde edilen söz listesi bir tablo halinde ele alınmıştır. Rusça ve Türkmençesi sözlüklerde tespit edilmeyen madde başlarının yanına yok kelimesinin karşılığı olarak y harfi yazılmıştır.

1. İnceleme Yöntemi

Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğünde yer alan ordu ve savaşla ilgili askerî terimlere ait söz varlığı sadece isimler temel alınmak üzere A'dan Z'ye tek tek kontrol edilerek yazılmıştır. Ardından ilgili madde başının Bolşoy Russko Turkmenskiy Slovar aracılığı ile önce Rusçası, Rusça madde başından hareketle de Türkmençe madde başı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede söz konusu çalışma Türkiye Türkçesi > Rusça > Türkmençe olmak üzere üçlü bir söz varlığı temelinde incelenmiştir. Özetle çalışmada ilk olarak oldukça hacimli bir kaynak olan Güncel Türkçe Sözlük (104.481 kelime) kullanılmıştır. Onu takip eden Turetsko-Russkiy Slovar' (48.000 kelime) ile biraz daha daralan bir çerçeve

oluşturulmuştur. Bol'şoy Russko-Turkmenskiy Slovar'da ise (77.000 kelime) söz varlığı kapsamı tekrar genişlemiştir (Çakmak, 2016: 59).

Askerî kavramlara ait anlamı az bilinen veya frekansı düşük olan kelimelere dair açıklamalar Türk Dili Kurumu Yayını Türkçe Sözlük'ten yararlanılarak dipnotlarda ayrıca kaydedilmiştir.

2. Askerî Kavramlara Ait Söz Varlığı

Köklü bir askerî geleneğe ve ordu teşkilatına sahip olan Türk milletinin askerî yapılanması Büyük Hun İmparatoru Mete Han'a kadar uzanmaktadır. MÖ. 209 yılında kurduğu onluk askerî sistemin bugün de aktif bir şekilde icra edildiği Türk ordu teşkilatı tarihsel süreçteki zenginliğiyle birlikte sahip olduğu kelime kadrosuyla da dikkat çekmektedir. Askerî söz varlığına ait kavram alanı Askerî Rütbeler, Askerî Taktikler, Osmanlı Dönemi Askerî Kavramlar, Askerî Araç ve Teçhizat, Askerî Kurumlar ile Diğer olmak üzere 6 alt başlığa ayrılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında söz konusu söz varlığının Türkçe, Arapça, Farsça ve Rusça kelimeler olmak üzere sayısal analizlerine yer verilecektir.

2.1. Askerî Rütbeler

Türkiye Türkçesi	Rusça	Türkmen Türkçesi
acemi er	novobranets	teze alnan esger, goşunçılığa alnan esger
alaylı	ofitser	ofitser
albay	polkovnik	polkovnik
albaylık	zvaniye polkovnika	y
amazon	amazonka	amazonka (yörite at münmek için eşikli ayal)
amiral	admiral	admiral
amirallik	admiralteystvo	admiralteystvo (korabllar gurulyan, remont edilyen ve yaraglandırıyan yer)
apolet	epoletı	epoletler (birneçe daşarı yurt ve revolyutsiyadan öňki rus goşunlarında ofitserleriň, generallariň, admirallariň pozumentli, seçekli parad pogonlari)
artçı	ar'yergard	ar'yergard (esası güyçleriň ızından yörep, ulıň xovpsuzlğını üpçün edyen goşun ya-da flot bölümi)
asker	soldat	soldat, esger
askerî inzibat	y	
Askerîye	voorujyonniye silı	yaraglı güyçler
askerlik	voyennaya slujba	xarbi gulluk
asteğmen	mladşiy leytenant	kiçi leytenant
asteğmenlik	y	
astsubay	unter-ofitser	unter-ofitser
astsubay başçavuş	y	
astsubay kıdemli	y	

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

başçavuş		
astsubay üstçavuş	y	
astsubaylık	y	
avcı eri	strelok	atıcı; atucu esger
bahriyeli	matros	matros
başbuğ	glavnokomanduyuş- çiy	baş komanduyuşçiy
başçavuş	fel' dfebel'	fel' dfebel' (<i>köne rus ve daşarı yurt goşunun- dakı rota komandiriniň kömekçisi – starşiy unter-ofitser ve şol adı alan adam</i>)
başçavuşluk	y	
başgedikli	fel' dfebel' sverxsroç- noy slujbı	y
başkomutan	glavnokomanduyuş- çiy	baş komanduyuşçiy
başkomutanlık	glavnokomandovani- ye	baş komandovaniye
başkumandan	glavnokomanduyuş- çiy	baş komanduyuşçiy
başkumandanlık	glavnokomandovani- ye	baş komandovaniye
bayrakaltı	voyennaya slujba	xarbi gulluk
binbaşı	mayor	mayor
binbaşılık	zvaniye (çin) mayora	y
bölük (IV)	eskadron	eskadron (<i>piyada goşun rotasına barabar bolan atlı goşun bölümi</i>)
bölükbaşı	y	
büyük amiral	glavnokomanduyuş- çiy voyenno- morskimi silami; glavniy admiral	y
candarma	jandarm	jandarm (<i>jandarmeriya gullukçısı</i>)
cephaneci	podnosçik boyepripa- sov	y
çavuş	ordinarets	ordinarets
dâhiliye subayı	y	
deniz ataşesi	y	
deniz kuvvetleri	y	
deniz piyadesi	y	
efrat ²	ryadovoy sostav	ryadovoy sostav
emir eri	ordinarets	ordinarets
emir subayı	ad'yutant	ad'yutant
emirber	ordinarets	ordinarets
emirberlik	y	
er	soldat, boyets	soldat, esger, söveşici
erat	ryadovoy sostav	ryadovoy sostav
erbaş	serjant	serjant
erbaşlık	y	

² erler

erkân ³	vişşiyе çını	y
erkâniharbiyeiumumiye ⁴	general'nıy ştab	baş ştab
erkâniharp	[general'nıy] ştab	baş ştab
erkâniharplik	y	
erlik	y	
eşkinç ⁵	y	
feldmareşal	fel'dmarşal	fel'dmarşal (<i>revolyutsiyadan öñki Russiyada xem-de kebir beyleki daşarı yurt goşunlarında iñ ulı xarbi çin ve şol adı alan adam</i>)
ferik ⁶	general-leytenant	general-leytenant
feriklik	y	
gazi	borets	göreşici
gazilik	geroystvo	gaxırmançılık, gaxırmanlık
gedikli ⁷	kadroviy; sverxsroçnıy	y
genel kurmay	general'nıy ştab	baş ştab
general	general	general
hava birliğı	y	
hava indirme	y	
hava kuvvetleri	y	
havacı	aviator	aviator
hizmet eri	denşçik, ordinarets	denşçik (<i>patışa goşunında: ofitseriñ şaxsı yumşısı için yanında bolyan soldat</i>), ordinarets
inzibat	komendantskiy patrul ⁷	komendant patrulı
istihkam sınıfı	injenernogovoyaska; injenernaya slujba	y
jandarma	jandarm	jandarm (<i>jandarmeriya gullukçısı</i>)
kalp gâh ⁸	y	
kalyoncu	voyenniyy moryak	xarbi deñizçi
kamaracı ⁹	y	
kara kuvvetleri	suxoputniye voyska	gırı yer goşunları
karacı	ofitser ili soldat suxoputnix voysk	gırı yer goşunları
kazak ¹⁰	muj, glavenstvuyuşçiy nad jenoy	y
kıdemli başçavuş	y	
kıdemli üstçavuş	y	
kolluk	politsiya	politsiya
kolluk kuvveti	y	

³ General veya amiral aşamasındaki askerler

⁴ Genelkurmay

⁵ Savaşa giden eyalet askeri

⁶ Tümgeneral, Korgeneral

⁷ Astsubay

⁸ Ordunun sağ ve sol tarafında bulunan ve komutan ve çevresindekilerin bulunduğu merkez birliklerden oluşan bölüm

⁹ Savaş gemilerinde kamara hizmeti yapan görevli er

¹⁰ Rusya'da ve İran'da ayrı bir asker sınıfı

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

kolordu	korpus	korpus
komando	y	
komando er	y	
komutan	komandir	komandir; yolbaşçı
kontrgerilla	y	
koramiral	korpusniy admiral	y
korgeneral	korpusniy general	y
kumandan	komandir	komandir
kuracı	ofitser – çlen komissii po priyomu no- vobrantsev	y
kurmay	ştab	ştab
kurmay başkanı	naçal'nik ştaba	y
kuvvet komutanları	y	
mareşal	marşal	marşal
Mehmetçik	Mexmetçik (laskovo- ye prozvişçe turetsko- go soldata)	y
muhabereci	svyazist	aragatnaşıcı, aragatnaşık işgeri
muhafız alayı	polk oxranı medjlisa	y
muvazzaf	sostoyaşçiy na [deyst- vitel'noy voyennoy] slujbe	y
muvazzaf subay	kadroviy ofitser	kadr ofitseri
nefer	soldat	soldat, esger
onbaş	yefreytor	yefreytor
oramiral	armeyskiy admiral	y
ordu komutanı	y	
orgeneral	armeyskiy general	goşun generali
paraşüt birlikleri	y	
paraşütçü birlikler	y	
piyade	pexota; pexotnets	piyada goşun
subay	ofitser	ofitser
subaylık	ofiterskaya doljnost'; funktssii ofitsera	y
tam er	y	
tankçı	tankist	tankist
teğmen	leytenant	leytenant
teğmenlik	y	
tezkereci	demobilizovanniy	demobilizleyen; demobilizleyen adam
tezkere	spravka	spravka
topçu	artillerist	artillerist, topçı
tuğamiral	brigadniy admiral	y
tuğbay	polkovnik	polkovnik
tuğbaylık	y	
tuğgeneral	brigadniy general	y
tuğgenerallik	y	
tümamiral	divizionniy admiral	y
tümamirallik	y	
tümgeneral	divizionniy general	y

tümgenerallik	y	
uzatmalı çavuş	serjant sverxsroçnoy slujbı	y
uzman çavuş	y	
üstçavuş	starşiy serjant	y
üstçavuşluk	y	
üsteğmen	starşiy leytenant	starşiy leytenant
üsteğmenlik	y	
üstsubay	starşiy ofitser	starşiy ofitser
visamiral	vitse-admiral	vitse-admiral
y arbay	podpolkovnik	podpolkovnik
y arbaylık	y	
yazıcı	pisets, pisar'	ketip
yazıcılık	doljnost' ili obyazon-nosti pistsa	y
yedek subay	y	
yedek subaylık	y	
yüzbaşı	rotmistr	rotmistr (<i>revolyutsiyadan öñ rus atlı goşunında ofitserlik çini ve şol çinli adam</i>)
yüzbaşılık	çin (zvaniye) kapitana	y
yüzbeşlik	y	

2.2. Askerî Taktikler

Türkiye Türkçesi	Rusça	Türkmen Türkçesi
abluka	blokada	blokada
amfibi harekât	y	
ateşkes	peremiriye	vagtlayın yaraşık (<i>barlışik, ilalaşik</i>)
avcı hattı	strelkovaya tsep'	atıcılar xatarı
barbakan ¹¹	y	
birakışma (ateşkes)	peremiriye	vagtlayın yaraşık (<i>barlışik, ilalaşik</i>)
bindirilmiş kuvvetler	motorizovannıye voyska	y
bubi tuzağı	y	
cansız hedef	nepodvijnaya tsel'	gozganmayan nişana, gııldaman duran nişana
cebrî yürüyüş	marş-brosok	marş-brosok
cenk	srajeniye, bitva	söveş, uruş, ceñ
cep ¹²	y	
çapraz ateş	perekryostniy ogon'	y
çete savaşı	y	
çıkarma birliği	desaitniye soyedine-niya (çasti)	y
çıkarma hareketi	desantnaya operatsiya	desant operatsiyası
çift kol	y	
dâhilî harp	grajdanskaya voyna	grajdanlık urşı

¹¹ Kale duvarında düşmana ok atmak için açılmış delik

¹² Savaş alanının bir yerinde düşmanın geriletilmesiyle ortaya çıkan taktik durum, çökertme

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

deniz üssü	voyenno-morskaya baza	xarbi deňiz bazası
dış çizgiler durumu ¹³	y	
dizi	ryad	xatar
dragon	dragun	dragun (<i>patısa ve bir neçe daşarı yurt goşunında: kebir atlı goşun bölümüniň xarbi gullukçısı</i>)
düello	duel'	duel'
dümdar	ar'yerdard	ar'yerdard (<i>esası güyçleriň ızından yörep, tluň xovpsuzlğını üpcün edyen goşun ya-da flot bölümi</i>)
fetih	zavoyevaniye	basıp alış, basıp alma; basıp alınan yer
fütuhât	zavoyevaniya	yeňiş, üstünlük
fütuhâtçı	zavoyevatel', pokoritel'	göreşip gazanıcı, basıbalıcı
gedik ¹⁴	şçel'	ganav
gerilla	partizan	partizan
gerilla savaşı	partizanskaya voyna	partizanlık uruşı
gerillacı	y	
gerillacılık	y	
gerillalık	y	
grup	divizion	divizion (<i>artilleriya, atlı ve bronetank goşun bölümlerinde xarbi podrazdeleniye</i>)
harekât	dvijeniya; operatsii	y
harp	voyna	uruş, söves
hücum	ataka	xücüm
ılgar ¹⁵	nabeg, nalyot	çozuş; hücum etme; yarağlı çozuş
ılgarcı	vsadnik	atlı
iç harp	grajdanskaya voyna	grajdanlık uruşı
iç savaş	grajdanskaya voyna	grajdanlık uruşı
ihata	oxvat	daşma aylanma, töveregine övrülme, gurşama
imha ateşi	istrebitel'niy oğon'	yok edici ot
istihkam	ukrepleniye	xarbi tayudan berkitme
istihkamcılık	sapyornoye (voyenno-injenernoye) delo	sapyorçılık işi
istila	zaxvat	basıp alma, güyç bilen alma
işgal	okkupatsiya	okkupatsiya, okkupirleme, basıp alma
it dalaşı	sobaç'ya griznya	y
kanat	flang	flang, tarap, yan
karartma	zatemneniye	garaltma
kazamat ¹⁶	kazemat	gazamat (<i>artilleriya okundan ve aviatsiya bombasından gorayan beton penalı goraniş için yer</i>)

¹³ Aynı aynı birliklerin çevreden merkeze ulaşan yollarla düşman üzerinde birleşmesi

¹⁴ Yarma saldırısında düşman mevzilerinde açılan yer

¹⁵ Atla ansızın yapılan doludizgin saldırı

¹⁶ Obüslerden, bombalardan korunmak için yerin altına kazılan siper

keskin nişancı	metkiy strelok	mergen atıcı
keşif kolu	y	
komita	taynoye političeskoye obşçestvo, taynıy soyuz	y
komut	komanda	komanda
lejyon	legion	legion (<i>Gadımı Rimde ulı goşun bölümi</i>); legion (<i>kebir yurtlardaki ayrıatn goşun bölümleriniñ adı</i>)
lejyoner	legioner	legioner (<i>legion soldatı</i>)
mekanize	mexanizirovannıy	mexanizmeleşdirilen, mexanizirleneyen
mekanize birliğı	y	
meydan muharebesi	general'noye srajenıye	düyp li söveş
meydan savaşı	general'noye srajenıye	düyp li söveş
milis	militsiya; militsioner	militsiya; militsioner
muharebe	boy	söveş, uruş
muharip	voinstvenniy	söveşceñ, uruşparaz
muhasamat	voyenniye deystviya	xarbi xeretketler
muhasara	osada	gabav
muhrip	minonosets	minonosets
mukavemetçi	uçatnik dvijeniya Soprotivleniya	y
mübareze	poyedinok	başa-baş söveş
müfreze	otryad	otryad
parola	parol'	parol'
pasaparola	ustniy prikaz	y
psikolojik savaş	y	
salvo	zalp	zalp, gümmürdi
saparta ¹⁷	salyut	salyut
savunma	oborona	gorag
seferi durum	sostoyaniye mobilizatsii; voyennoye polojeniye	xarbi yagday
sıcak harp	y	
sıcak savaş	y	
sinir savaşı	psixologičeskaya voyna	y
siper	okop, tranşeya	okop, garım, nağım
sis perdesi ¹⁸	y	
soğuk savaş	y	
sorti	vıxod; samolyotobilet	samolyotıñ bir saparkı uruşı, samolyotıñ bir gezekki gatnavı
sütire ¹⁹	y	

17 Bir batarya topun birden ateş etmesi, alabanda ateşi

18 Ordunun hareketlerini düşmandan saklamak için istenilen bir yerde oluşturulan perde görünümünde sis

19 Düşman gözünden ve ateşinden korunmaya yarar doğal veya yapma siper

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

taarruz	napadeniye; ataka	xücum; çözuş
tabya	bastion	bastion (<i>galanñ burçlarında beşburçluk görnüşinde salnan berkitme</i>)
taciz ateşi	y	
tahkimat	fortifikatsiya	fortifikatsiya (<i>söweş edilcek yerleri berk-leşdirmek usulları xakındaki xarbi-incenerçilik ılım; xarbi-incenerçilik gurluşıkları</i>)
takip	presledovaniye	ızarlama, aňtama, ızına düşme
taktik	taktika	taktika
takviye	podkrepleniye; pod-derjka	goşmaça goşun; goşmaça güyç
talimat	instruksiya	instruksiya
tam siper	okop polnogo profilya	y
tarafsız bölge	y	
taret ²⁰	y	
tatbikat	praktika; manyovrı	praktika, manyovr, manyovrlar
tim	komanda	komanda
ulusal savunma	y	
uzay savaşı	y	
varagele bombardımanı	y	
vere ²¹	sdaça	boyun sınma, berilme
vurucu güç	y	
vurucu tim	y	
yan ²²	flang	flang, tarap, yan
yancı ²³	bokovoy otryad; bokovoye (flangovo-ye) oxraneniye	y
yancılık	y	
yarma saldırısı	y	
yarma taarruzu	nastupleniye s tsel'yu proriva; frontal'niy udar	y
yasak bölge	y	
yaylım ateş	zalpoviy ogon', ogon' zalpamı	y
yaylım ateşi	y	
yıldız savaş	y	
yıldız tabya ²⁴	y	
zafer	pobeda, triumf	y eňiş, üsütünlik, dabara, acayıp üstünlik, acayıp y eňiş

²⁰Gemilerde veya kalelerde, topçu mevzilerinde topun makine bölümünü ve topçuları koruyacak biçimde yapılmış zırhlı kule

²¹Bir kalenin veya tahkim edilmiş bir yerin teslimi

²²Savaş düzenindeki ordunun iki kanadından her biri

²³Düşmana karşı ilerleyen bir kuvvetin yandan gelebilecek baskınlardan korunmak amacıyla oluşturduğu emniyet birliği

²⁴Girintili ve çıkıntılı yapısıyla yıldız meydana getiren tabya

2.3. Osmanlı Dönemine Ait Askerî Kavramlar

Türkiye Türkçesi	Rusça	Türkmen Türkçesi
Acem kılıcı	persidskiy kinjal	y
acemi ocağı	y	
acemi oğlanı	yaniçar-novobranets	y
açık ordugâh	bivak	goşun düşelgesi
alay beyi	naçal'nik jandarmaskogo polka	y
cebeci	latnik (u yaniçar)	sovutli esger, demir geyimli esger
cebeli	latnik	sovutli esger, demir geyimli esger
cenkçi	voin, boyets	esger, uruşçı, söveşçi
cenkçilik	y	
çadırli ordugâh	palatoçnyy lager'	y
çarka ²⁵	operatsiya po okrujeniyu protivnika perestrelka	y
çarkacı ²⁶	partizan	partizan
çatak bayrak ²⁷	y	
çeri	soldat	soldat, esger
çeribaşı	naçal'nik korpusa yaniçar; glava tsıganskogo tabora	y
çeribaşılık	y	
deve kolu	y	
ganimet	voyennaya dobiça, trofey	olca, xarbi olca
hassa askeri	gvardeyets	gvardiyacı
humbara	y	
humbara ocağı	y	
humbaracı	y	
kaptan paşa	morskoy ministr i glavnokomanduyuşçiy flotom (v Osmanskoy imperii)	y
kaptanıderya	morskoy ministr i glavnokomanduyuşçiy flotom (v Osmanskoy imperii)	y
kılıç alayı	y	
kılıç kuşanma	y	
koçbaşı	taran	taran (<i>divarları deşmek, dervezeleri yıkmak için gadımı zamanda uruşlarda ulanılan uci nayzalı ağaç gural</i>)
kolağası	voyenniy çın v sultanskoy armii mejdu kapitanom i mayorom	y
levent	matros	matros
mir	komandır	komandır
miralay	polkovnik	polkovnik
mirliva	brigadnyy general; komandır	y

²⁵ Osmanlı ordusunda öncü görevi

²⁶ Osmanlı ordusunda öncü süvari birliğinde görevli asker

²⁷ Yeniçerilerin yarısı sarı yarısı kırmızı renkteki bayrağı

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

	brigadı	
müşir	marşal	marşal
nişangah	mişen'	nişana
onbaşı	yefreytor	yefreytor
onbeşli	y	
paşa	paşa	paşa (<i>Türkiye sultanlığında ve Müsürde ulı grajdan ve xarbi gullukçılariñ tutulı ve şol tutulı alan adam</i>)
patrona	vitse-admiral	vitse-admiral
pencik ²⁸	pendjik	y
pişdar ²⁹	predvoditel'	baştutan, yolbaşçı
seferi	kasayuşçiy sya voynı	y
seferi hâl	y	
sekban	legkovooruynonny voyn; psar' pri dvore sultana	y
sekbanbaşı	y	
serasker	glavnokomanduyuşçiy	baş komanduyuşçiy
seraskerlik	zvaniye glavnokomanyuşçego; voynnoye ministerstvo	y
serdar	voyenaçal'nik	goşun naçal'niği, goşun serkerdesi
serdümen	y	
serhat	granitsa	serxet
sihiyecı	sanitar	sanitar (<i>goşundakı meditsina gulluğınıñ ryadovoyı</i>)
silahendaz ³⁰	soldat morskogo desanta	y
silahtar ³¹	orujenossets	yarag göterici
silahtar ağa	y	
silsileimeratıp ³²	iyerarxiya	iyerarxiya, köp başgançaklık (<i>gulluk vezipesinde aşakdan yokara gidyen ızgiderlilik</i>)
sipahi	sipaxı	y
sipahilik	y	
subaşı ³³	subaşı	y
süvari	kavalerist	kavalerist
süvari alayı	kavaleriyskiy polk	atlı goşun polkı
süvari bölüğü	eskadron	eskadron (<i>piyada goşun rotasına barabar bolan atlı goşun bölümi</i>)
süvari polisi	y	
süvari sınıfı	kavaleriya	kavaleriya, atlı goşun
süvarilik	kavaleriyskaya slujba; doljnost' kapitana	y

28 Asker yetiştirilmek için savaş tutsaklarından beşte bir oranında ayrılan acemi oğlanı adayı

29 öncü

30 Gereğinde karaya çıkarılan, özellikle tüfeklerle donatılmış deniz eri

31 Osmanlılar döneminde padişah, sadrazam, vezir vb. devlet büyüklerinin silahlarına bakan ve koruyan kimse

32 Rütbe sıralaması

33 Acemi ocaklarında küçük aşamalı subay

şikâr ³⁴	doibiça	olca
tadat ³⁵	şçyot	şçyot
tayın ³⁶	bovevoy komplekt; norma zapravki	y
tayın bedeli	stoimost' mesyaçnogo soldatskogo prodovol'stvennogo dovol'stviya	y
tedafüi ³⁷	oboronitel'nyy	goranma, gorayış, gorag
tolga "miğfer"	şlem	şlem (<i>gadımı xarbi demir papak</i>)
tophane	arsenal	arsenal (<i>yarag ve xarbi encamları yasayan kexxana</i>)
tuğcu ³⁸	y	
turnacı ³⁹	sokol'niçiy	elguşçı (<i>Gadımı Rusda patışanıñ av guşlarını idedici</i>)
tüfekhane	arsenal	arsenal (<i>yarag ve xarbi encamları yasayan kexxana</i>)
ulufeci	yaniçar-kavalerist	y
yalı ağası ⁴⁰	naçal'nik beregovoy oboroni	y
yaver	ad'yutant	ad'yutant
yaverlik	zvaniye ili obyazannosti ad'yutanta	y
yem borusu ⁴¹	y	
yeniçeri	yaniçarı, yaniçar	yaniçar (<i>xarbi yesirlerden ve musulman dinini kabul edyen xristianlardan düzülyen Türkiye sultanınıñ regulyar pıyada goşunınıñ esgeri</i>)
yeniçeri ağası	komandır (naçal'nik) yaniçar	y
Yeniçeri Ocağı	korpus yaniçar	y
yeniçerilik	yaniçarstvo; slujba yaniçar	y
yoklamacı ⁴²	poverayuşçiy	y
zabit	ofitser	ofitser
zabitan	ofitserı	y
zabitlik	ofitserskoye zvaniye	ofitserlik adı

2.4. Askerî Araç ve Teçhizat

ağır makineli	stankoviy pulemyot	stanoklı pulemyot
ağz tüfeği	y	

34 Düşmandan ele geçirilen mal, ganimet

35 Sayarak yoklama yapma

36 Asker azığı

37 Savunma ile ilgili, savunmalık

38 Osmanlı döneminde savaşlarda padişahın tuğlarını taşıyan kimse

39 Yeniçeri Ocağında padişahla ava giden, av köpeklerine ve tazılara bakan, turna taşıyan bir sınıf asker

40 Kıyıları korumakla görevli komutan

41 Askerlikte hayvanlara yem verme saatinin geldiğini bildirmek için çalınan boru

42 Kalelerdeki savaş araç ve gereçlerini bakımdan geçirmek için başşehirden gönderilen görevli

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

ağızdan dolma	zaryajayemaya s dula	y
ağızotu ⁴³	y	
alaybozan ⁴⁴	fitil'noye ruj'yo	y
alev makinesi	ognemyot	ognemyot (<i>yanıp duran sıvukluk sovuryan yarag</i>)
altıpatlar	şestizaryadny revol'ver	altı oklu sapança
arayıcı fişeği	y	
arkebüz ⁴⁵	arkebuz	y
askeri kaput	y	
ateş gemisi	brander	brander (<i>öňki vağtlarda duşman gemilerini yandırmak üçin ulanılan üsti partlayıcı maddalı gemi</i>)
ateşli silah	ognestrel'noye orujiye	ot açyan yarag
atımlık	y	
atom bombası	atomnaya bomba	atom bombası
avcı uçağı	[asmolyot] – istrebitel'	istrebitel'
bakıncak	pritsel	nişana alma; didivan
balistik	ballistika	ballistika (<i>top okuniň, tüpeň okuniň, minaniň, aviatsion bombaniň ş. m. xereketini övrenyen ilim</i>)
balyemez ⁴⁶	rod puşki	y
barçak ⁴⁷	garda (efesa)	y
barut	porox	deri
barut kabağı	y	
barutluk	poroxovnitsa	deri gutı
bastarda	galera	galera (<i>kürek bilen sürülyen ulı xarby gemi</i>)
barut hakkı ⁴⁸	y	
baştarda	galera	galera (<i>kürek bilen sürülyen ulı xarby gemi</i>)
batary a	batareya	batareya
batary a ateşi	y	
bazuka	y	
beylik tabanca	y	
bomba	bomba	bomba
bombardıman	bombardirovka	bombalama, bomba yagdırma, top okuna tutma, top atma
bombardıman uçağı	bombardirovşçik	bombalayıcı samolyot
browning	brauning	brauning
cebe	bronya	sovut
cephane	boyepripası	ok-deri

⁴³ Topları ateşlemek için falyaya konulan ve barutun patlamasına sebep olan madde

⁴⁴ Bir tür fitilli tüfek

⁴⁵ XV. yüzyılda Fransa'da kullanılan, taşınabilen ateşli silah

⁴⁶ Kara ve deniz savaşlarında kullanılan orta menzilli top

⁴⁷ Kılıç kabzasının siperi

⁴⁸ Mermiyi istenilen uzaklığa atabilmek için gerekli barut gazı basıncını sağlamaya yetecek miktarda barut

çakaloz ⁴⁹	puşka, iz kotoroy strel-yali melkimi kamnyani	y
çakmaklı ⁵⁰	kremnyovoye ruj'yo	çakmaklı tüpeñ, çakmak daş arkalı atyan tüpeñ
çakmaksız	y	
çatal kundak ⁵¹	y	
çelik başlık	stalnoy şlem; [stal'naya] kaska	y
çıkarma gemisi	y	
çokal ⁵²	pantsir'	sovut
dağ topu	y	
debboy	tsey xgauz	tsey xgauz (<i>ok-yarag ve resmi geyim skladi</i>)
denizaltı	podvodnaya lodka	suvastı gayık
deppoy	tsey xgauz	tsey xgauz (<i>ok-yarag ve resmi geyim skladi</i>)
destroyer	eskadrenniy minonosets	eskadra minonosets
dokuzaltmışbeş	y	
dokuzaltmışbeşlik	y	
domdom	y	
domdom kurşunu	y	
domuzayağı	provoloçniy yoj	y
donanma	morskoy flot (derjavı)	deñiz flotu
donatı	armatura	armatura (<i>yaragları ya-da xarbi gemileri şekillendiren xeykel ya-da surat</i>)
dretnot	drednout	drednout (<i>güçli yaraglı ulı bronosets</i>)
el bombası	ruçnaya granata	el granatı
falya ⁵³	zapal	pelte
filinta ⁵⁴	karabin	karabin (<i>gısqa nilli tüñep</i>)
filo	eskadra	eskadra (<i>birinci ve ikinci caxan urşı dövründe kebir dövletlerdeki xarbi samolyotlarıñ iri birikmesi</i>)
filotilla ⁵⁵	flotiliya	flotiliya
fişek	raketa	raketa
fişeklik	podsumok	peşen xaltacı
flama	signal'mıy flajok	signal baydacı
füze	raketa	raketa
füzeatar	y	

⁴⁹ Mermi olarak çakıl taşı atan bir top türü

⁵⁰ Çakmak taşı ve zemberekle ateş alan bir tüfek türü

⁵¹ Açıldığında V biçiminde olan iki ayaklı top kundağı

⁵² Savaşlarda giyilen zırh

⁵³ Topları ateşlemek için ağızotunun konulduğu delik

⁵⁴ Kısa namlulu bir tür tüfek

⁵⁵ Torpidolardan oluşan filo

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

füzesavar	protivoraketny	raketa garşı
gambot ⁵⁶	kanonerskaya lodka, kanonerka	kanoner gayıgı
gaz bombası	ximiçeskaya granata (bomba)	y
geri hizmet	tilovaya slujba, slujba tıla	y
gülle	snaryad; y adro	snaryad, top okı
gürz	bulava	uçı tommaklı xasa
hafif makineli	lyogkiy [ruçnoy] pu- lemyot	el pulemyotı
hançer	knijal	y
harbe ⁵⁷	drotik	nayza
harbi ⁵⁸	voyennıy	xarbi
harbi	voyennıy	xarbi
harbîlik	kanal stvola (artilerys- kogo) orudiya	artilleriya topunıñ niliniñ içi
hardal gazı	iprit	iprit (<i>zexerleyci madda</i>)
harp gemisi	y	
havai fişek	raketa	raketa
havan	minomyot	minomyot
havan topu	minomyot; mortira	minomyot; mortira (<i>gısqa nilli artil- leriya yaragı</i>)
hidrojen bombası	vodorodnaya bomba	vodorod bombası
horoz	kurok	gulak, çakmak
horozayağı	ştopor	burma, dıkı açgıç
hücumbot	torpedny kater	torpedalı kater
kalibre ⁵⁹	kalibr	kalibr
kalk borusu	y	
kalkan	şçit	galkan
kalyon ⁶⁰	galion	y
kama	y	
kamikaze	y	
kaput ⁶¹	şinel'	şinel'
karabina ⁶²	karabin	karabin (<i>gısqa nilli tüñep</i>)
karadağı ⁶³	y	
karavan borusu	y	
kartalgözü ⁶⁴	y	
kartuş ⁶⁵	kartuş	y

⁵⁶ topçeker

⁵⁷ kısa mızrak

⁵⁸ ateşli silahların içini temizlemekte kullanılan çubuk

⁵⁹ Mermilerde ateşli silahlarda çap

⁶⁰ Yelkenle ve kürekle yol alan savaş gemilerinin en büyüğü

⁶¹ Asker paltosu

⁶² Namlusu yivli kısa hafif tüfek

⁶³ Bir tür toplu tabanca

⁶⁴ Gözlem amacıyla kullanılan askerî uçak

kaval tüfek	gladkostvol'noye ruj'yo	tekiz nili tüpeñ
kestane fişeği	şutixa	feyerverk raketası
kılıç	sablya	gılıç
kılıç pabucu	[metalliçeskiy] nakoneç- nik nojen	y
kırkbeşlik ⁶⁶	y	
kimyasal silah	y	
kokart	kokarda	kokarda (<i>förmalı papaga dakılan nişan</i>)
konvansiyonel silah	y	
korvet	korvet	korvet (<i>gadımı xarbı gemi</i>)
kovan	gil'za	peşeñ
kruvazör	kreyser	kreyser (<i>ulı xarbı gemi</i>)
kumandan gemisi	flagmanskiy korabl'	flagman gemisi
kumandanlık	komandovaniye	komandirlik etme
kurusıkı	y	
lav silahı	y	
liva	vımpel	vımpel
lojistik	logistika	y
makinelı tabanca	pistolet-pulemyot	pistolet-pulemyot
makinelı tüfek	pulemyot	pulemyot
manevra fişeği	xolostoy patron	pağtabent patronlar
kütüklük	patrontaş	xatar, ok gıbı
lav silahı	y	
martin ⁶⁷	y	
mavzer	mauzer	mauzer
mayın	mina	mina
mayın arama tarama gemisi	minniy tral'şçık	y
mayın gemisi	minniy zagradiel'	y
meç	meç	gılıç
mermi	snaryad	snaryad
mermi çekirdeği	y	
mızrak	kop'yo	nayza
miğfer	şlem	şlem (<i>gadımı xarbı demir papak</i>)
mitralyöz	pulemyot	pulemyot
molotofkokteyli	y	
motorize	y	
mühimmat	neobxodimoye	gerek zat
mühimmat deposu	sklad boyepripasov	ok-deri skladı
mülazım	leytenant	leytenant
napalın bombası	y	
nükleer silah	termoyadernoye orujıye	termoyadro yaragı
ok	strela	ok

⁶⁵ Barut kesesi

⁶⁶ Çekirdeği 11,43 milimetre çapında olan mermiyi atabilen bir tabanca türü

⁶⁷ Tek kurşun atan bir tüfek

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

omuzluk	epoletı	epoletler (<i>birneçe daşarı yurt ve revolyutsiyadan öňki rus goşunlarında ofitserleriň, generallarıň, admiralarıň pozumentli, seçekli paradogonları</i>)
ondörtlük ⁶⁸	y	
panzer	y	
parabellum	parabellum	parabellum (<i>avtomatik sapança</i>)
park	y	
piştov	pistolet	pistolet, sapança
revolver	revol' ver	sapança, revol' ver
riyala	sudno pod flagom kontr-admirala	y
roketatar	y	
Rum ateşi	y	
saatli bomba	bomba zamedlennogo deystviya	y
sahra topu	y	
salkım topu	y	
sakuleta ⁶⁹	y	
sam ⁷⁰	y	
sancak	ştrandart	ştrandart (<i>revolyutsiyadan öňki rus ve kebir daşarı yurt goşunında atlı bölümleriň polk baydagı; döwlet yolbaşçısınıň – imperatorıň, korolıň, prezidentüň baran yerinde: köşkede, gemide galdıryan baydagı</i>)
serseri mayın	drey fuyuşçaya mina	y
sevk pusulası	y	
sıkı	y	
sıkım	y	
silah	orujiye	y arag
sis bombası	dimovaya bomba	y
siperisaika ⁷¹	gromootvod	yıldırım sovucı
siperlik	y	
sten ⁷²	y	
su bombası	y	
süngü	ştik	ştik, nayza
süngülü	imeyuşçiy ştik, so ştikom	y
şarapnel	şrapnel'	şrapnel' (<i>içi ovnuk gülleler bilen</i>)

68 On dört mermi atan bir tabanca türü

69 Silindir biçiminde bir demirin içine çivi, cıvata vb. maddelerin doldurulması ile yapılan bir mermi türü

70 Rus yapımı bir tür silah

71 Yıldırımsavar

72 Çapı 9 milimetre olan, İngiliz yapısı, hafif, kullanışı kolay bir tür makineli tüfek

		<i>doldurulan top okı</i>
şaryo ⁷³	salazki	salazki (<i>kebir maşınların öñe-ıza süyşüp duran bölegi</i>)
şeşper ⁷⁴	y	
şişhane ⁷⁵	starinnoye rujyo s şest'yu narezami v stvole	y
tabanca	revol'ver	sapança, revol'ver
tam siper	okop polnogo profilya	y
tanksavar	protivotankoviy	tanka garşı, duşman tankından goranıyan
tapı ⁷⁶	probka, zatıçka	diki
teçizat	snaryajeniye; ekipirovka	encam; gerek zatlar
tomahavk	y	
top arabası	lafet	lafet (<i>artilleriya yaragınıñ stanogı</i>)
top atımı	orudiyıny vistrel	y
top çeker	kanonerskaya lodka, kanonerka	kanoner gayığı
top mermisi	y	
top tüfeklik	y	
toparлак	peredok (peredki)	tirkeg
toplu tabanca	revol'ver	sapança, revol'ver
topuz	y	
torpil	torpeda	torpeda
tüfek	ruj'yo	tüpeñ
uçaksavar	protivovozduşnyy	xova xücümüne garşı
uçan kale	letayuşçaya krepост'	uzaga atyan dört motorlı bombalayıcı agrı samolyot
yangın bombası	zajigatel'naya bomba	yandırıcı bomba
yay	prujina	prujina, yaycık
yorgun mermi	y	
zırh	bronya	sovut
zırhlı	latnik; bronenosets	sovutlu esger, demir geyimli esger; bronenosets (<i>güyçli artilleriyalı, kuvvatlı bronyalanan xarbı gemi</i>)
zırhlı araç	bronirovannaya maşına	y

2.5. Askerî Kurumlar

askerî	voyenniy	xarbı
askerlik dairesi	y	
askerlik şubesi	y	
askerî rüştiye	y	
dağ birliğı	y	

73 Bazı avcı uçaklarının kalkışını sağlayan fırlatma düzeni

74 Savaş araçlarından altı dilimli topuz

75 Namlusu altı yivli tüfek veya top

76 Top mermisinin ucuna takılan ve mermi atıldıktan sonra patlamasını sağlayan ayarlı başlık

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

divaniharp	voyenniy tribunal	xarbi tribunal
düzenli ordu	y	
ehlisalip	krestonosets	xaçlı yörşe gatnaşıcı
harbiye	voyennoye ministerstvo	y
harp akademisi	voyennaya akademiya	y
harp dairesi	y	
harp okulu	y	
hava üssü	y	
hazır kıta	dejurnoye podrazdeleniye	y
ihiram birliği	y	
ihiram kıtası	poçyotniy karaul	xormat garavulı
ihiyat kuvvetleri	rezervniye silı (voyska)	rezerv goşunları, zapasdakı goşunlar
ileri karakol	y	
jandarma karakolu	y	
jandarmalık	y	
karakol	karaul, patrul'	garavul; garavulxana
karargah	ştab	ştab
kılıçhane	masterskaya po videlke xolodnogo orujiya	y
kışla	kazarma	kazarma
kıtıl	srajeniy e	söveş, ceñ
levazım bölüğü	y	
levazım sınıfı	podrazdeleniya intendantskoy slujbi	y
lojistik	logistika	y
lojistik dairesi	y	
mıntıka	voyenniy okrug	xarbi okrug
müstahkem mevki	ukreplyonniye rayonı	xarbi taydan berkidilyen rayon
nizamiye	regulyarnaya armiya	regulyar goşun
nizamiye kapısı	paradniye vorota v kazarme	y
nizamiye karakolu	y	
onur kıtası	y	
ordu	armiya	goşun
ordu donatım	y	
ordu evi	ofitserkoye sobraniye (zdaniye), dom ofitserov	y
ordugah	lager'	lager'
seyyar hastane	polevoy gospital'	meydan gospitalı
sınır karakolu	y	
silahhane	arsenal	arsenal (yarag ve xarbi encamları yasayan kexana)
şeref kıtası	poçyotniy karaul	xormat garavulı
tabur	batal'on	batal'on

talimgâh ⁷⁷	poligon	poligon
tören birliği	y	
tugay	brigada	brigada
tümen	diviziya	diviziya (<i>birneçe polkdan ibarat goşun birikmesi; bir klash xarbi korabllarıñ ulı birikmesi</i>)
zırhlı birlik	bronetankovaya çast', bronetankovoye pod- razdeleniye	y

2.6. Diğer

açık şehir ⁷⁸	y	
asker kaçağı	dezertir	dezertir
asker ocağı	y	
asker tayımı	y	
asker yoklaması	y	
askerî ambargo	y	
askerlik hizmeti	voyennaya slujba	xarbi gulluk
askerlik yoklaması	pereregistratsiya voyen- nooby azannıx	y
ateş hattı	y	
bakaya	nedoimki; rekrutı	y
bar ateşi	y	
baraj ateşi	zagraditel'nyy ogon	y
başbozuk ⁷⁹	grajdanskiy ştatskiy	y
bedelci	platyaşçiy nalog za osvobojeniye ot voyen- noy slujbı	y
bedelli askerlik	y	
celp	priziv	goşunçılığa çağrılanlar, xarbi gullu- ga çağrılanlar
ceph e (IV)	front	front, uruş
cidal	bor'ba	söveş, uruş
cidalci	voinstvenniy	söveşceñ, uruşparaz
cihat	svyaşçennaya voyna	y
çete	partizanskiy otryad	partizanlar otryadı
düşman	vrag	düşman, yağı
eğitim alanı	y	
esas duruş	y	
esas vaziyet	y	
esir kampı	y	
fırka ⁸⁰	divizion	divizion (<i>artilleriya, atlı ve brone-</i>

77 Çeşitli uzmanlık dallarına gerekli olan uzman, öğretici vb.ni yetiştirmek amacıyla uygulamalı olarak eğitim ve öğretim vermek için oluşturulmuş askeri kuruluş

78 Düşman saldırısına karşı savunma önlemleri alınmamış, içinde herhangi bir askeri hedef bulunmayan ve bu durumu önceden ilan edilmiş olan şehir

79 düzensiz topluluk; askerlerin arasına katılmış sivil savaşçı

80 tümen

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

		<i>tank goşun bölümlerinde xarbi podrazdeleniye)</i>
garnizon	garnizon	garnizon
gece uçuşu	y	
Haçlılar	krestonostı	y
harp malulü	y	
hasım	vrag, protivnik	duşman, yağı
hazar	mir	ılaşık, agzıbirlik
hazır ol	smirno! (komanda)	smirno! (<i>xarbi komanda</i>)
hazır ol duruşu	y	
içtima	y	
ikinci ferik	y	
ileri gözetleyici	y	
ileri gözetleyicilik	y	
istilacı	zaxvatçik	basıbalıcı
istilacılık	y	
işgalci	okkupant, zaxvatçik	okkupant, yurtbasar, basıbalıcı
işgalcilik	y	
kamacı ⁸¹	artilleriyskiy master	y
karavanacı	podnosçik (raznosçik) pişçi; soldat, kotory promaxnulsya a pri strel'be	y
keşik ⁸²	oçered'	nobat
kimyasal savaş	y	
kol nizamı	stroy poxodnoy kolonni	y
kör kurşun	şal'naya pulya	çavup degen ok
leşker	soldat	soldat, esger
lojistik hizmet	y	
malul gazi	invalid voynı	uruş invalidi
mayın tarlası	minnoye pole	mina goylan meydan, minalanan yer
muvazzaf hizmet	y	
notam	y	
nöbet	oçered'	nobat
ordu merkezi	ştab armii	y
savaş	voyna, bitva	uruş, söveş, ceñ
savaşçı	voin; boyets	esger, uruşıcı, söveşici
savaşçılık	voinstvennost'	söveşicilik
savaşkan	voinstvenniy	söveşceñ, uruşparaz
seferber	mobilizovannıy	mobilizlenen adam
seferberlik	mobilizatsiya	mobilizatsiya; mobilizleme xarbi y agdaya geçirme
sevkiyat	otpravka	posilka, yollama, iberme, ugratma
seyfiye	y	
silah arkadaşı	boyevoy tovarişç	söveş yoldaşı
silahlaltı	pod ruj'jom	y
silahlık	orujeynay a masterskaya	y

81 top kaması yapan veya onaran kims

82 nöbet

silahşor	strelok	atıcı; atucu esger
silahşorluk	y	
sürsat ⁸³	y	
şövalye	ritsar'	ritsar'
şövalyelik	ritsar'stvo	ritsarlık (<i>Günbatar Yevropada feodalizm dövründe xarbi yer eyeçilik gatalağı; zvaniye rutsarya</i>)
talimhane	uçebniy plats	türgenleşik meydanı
talimname	ustav	ustav
tekmil haberi	ustniy raport o vipolnenii prikaza	y
temerküz kampı	konsentratsionniy lager'	konsentratsion lager'
terhis	rospusk	rugsat berme, boşatma
topçuluk	slujba artillerista; artille-riyskoye delo	y
toplama kampı	konsentratsionniy lager'	konsentratsion lager'
tutsak	plenny	esir
tutsaklık	plen	esirlik
tüfeklik	arsenal	arsenal (<i>yarag ve xarbi encamları yasayan kerxana</i>)
uygun adım	y	
vatan borcu	patriotiçeskiy dolg	vatançılık borcu
vatani görev	y	
vatani vazife	y	
yemin töreni	y	
yenik	pobejdy onniy	y eñlen
yenilgi	porajeniye	y eñmeklik, üstün çıkmaklık
yenilmezlik	y	
yürüyüş kolu	poxodnaya kolonna	y örüş kolonnası
zırhlı güç	y	
zırhlı kuvvet	y	

Sonuç

Çalışmada incelenen toplam söz varlığı sayısı 684'tür. Askerî kavram alanı içinde Askerî Rütbeler 145, Askerî Taktikler 115, Osmanlı Dönemine Ait Askerî Kavramlar 86, Askerî Araç ve Teçhizat 195, Askerî Kurumlar 49 ve Diğer başlığı ise 94 madde başından oluşmaktadır.

Askerî kavram alanı içinde Askerî Araç ve Teçhizat başlığı 195 kelime ile ilk sırada, Askerî Rütbeler 145 kelimeyle ikinci sırada, Askerî Taktikler ise 115 madde başı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Çalışmada Türkçe Sözlükteki askerlik ve askerlik alanına dair tüm söz varlığı detaylı bir şekilde incelenmiş ve ilgili maddeler

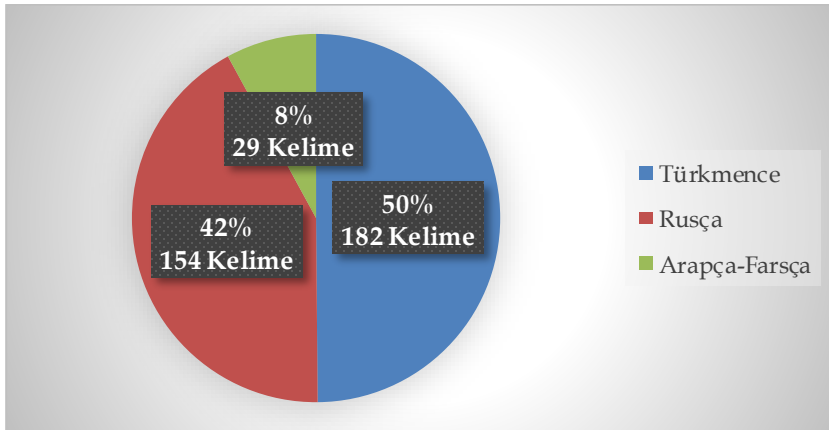
83 Savaşa giden ordunun geçeceği yollar çevresindeki köylülerden savaş araç ve gereçlerini temin etmesi ve rayiç değeri üzerinden yiyecek satın alması

listelenmiştir. Bu itibarla Türk Dil Kurumu yayını Türkçe Sözlük'teki (2005) askerlik kavram alanı ile ilişkili 684 kelime toplu halde kaydedilmiştir. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere incelemeye esas toplam kelime sayısı 684'tür. Bunlardan Rusçası ve Türkmencesi olan kelime oranı % 53.3 (365)'tür. Rusçada bulunan fakat Türkmencede görülmeyen kelime oranı % 16.2 (111), her iki dilde de bulunmayan kelime oranı ise toplam söz varlığının % 30.5 (208)'ini oluşturmaktadır.

Rusça ve Türkmencesi Olan Kelime Sayısı	Rusçası Olan Türkmencesi Olmayan Kelime Sayısı	Rusça ve Türkmencesi Olmayan Kelime Sayısı	Toplam
365	111	208	684
% 53.3	% 16.2	% 30.5	100

Tablo 1: Türkiye Türkçesi, Rusça ve Türkmen Türkçesindeki Askerlik Kavram Alanına Ait Kelimelerin Dağılımı

Grafik 1'e göre Rusça ve Türkmencede görülen askerî kavram alanına ait toplam 365 kelimenin 182'sini (% 50) Türkmençe kelimeler oluşturmaktadır. Rusça 154 kelime (% 42) ile ikinci sırada, Arapça-Farsça kelimeler ise 29 kelime ile (% 8) son sırada yer almaktadır.

1. Grafik: Askerî Alana Ait Söz Varlığı Dağılımı

Burada dikkat çeken husus askerî terminolojide Rusça kelimelerin yoğun kullanımınıdır. Bununla birlikte her ne kadar askerî

kavram alanını karşılamada Rusça söz varlığı ağırlıklı gözüktüyor olsa da parantez içinde mutlaka ilgili Rusça askerî kavramın Türkmen Türkçesiyle açıklamasına aşağıdaki örneklerde de görüldüğü üzere ayrıca yer verilmiştir:

balistik > ballistika > ballistika (*top okunuň, tüpeň okunuň, minanıň, aviatsion bombanıň ş. m. xereketini övrenyen ilim*)

tümen > diviziya > diviziya (*birneçe polkdan ibarat goşun birikmesi; bir klasly xarby korabllarıň ulı birikmesi*)

şarapnel > şrapnel' > şrapnel' (*içi ovnuk gülleler bilen doldurılıyan top okı*)

sancak > ştandart > ştandart (*revolyutsiyadan öňki rus ve kebir daşary yurt goşunında atly bölümleriň polk baydagı; döwlet yolbaşçısınıň – imperatoriň, koroliň, prezidentiň baran yerinde: köşkde, gemide gal-dıryan baydagı*)

omuzluk > epoletı > epoletler (*birneçe daşary yurt ve revolyutsiyadan öňki rus goşunlarında ofitserleriň, generallarıň, admirallarıň pozumentli, seçekli parad pogonları*)

filo > eskadra > eskadra (*birinci ve ikinci caxan urşy dövründe kebir döwletlerdeki xarby samolyotlarıň iri birikmesi*)

Türkmen Türkçesindeki askerî terminolojiye dair toplam 684 kelime dikkate alındığında Türkmençe ve Rusça kelimelerin birbirine yakın oranlarda kullanıldığı göze çarpmaktadır. Kadim bir Türk boyu olan Türkmenlerin, Batıdaki askerî terminolojiyi Rus dili vasıtasıyla iktibas ettiği bir gerçektir. Buna karşın her ne kadar askerî kavramlarda Rusça ağırlığı hissedilse de ilgili madde başlarının Türkmençe açıklamalarıyla sözlüklerde yer alması bilinçli bir refleks olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Bol'şoy Russko-Turkmenskiy Slovar' (1986-1987). I-II T. (Haz. S. Altayev, G. Atayev, G. Açilova, K. Agsakov, K. Gayibova, H. Gafurova, A. Kuliyev, V. Mesgudov, S. Miradova, M. Hocamgulyev), Moskva: Akademiya Nauk Turkmenskoy SSR İstitut Yazka i Literaturı imeni Mahtumkuli.
- ÇAKMAK, Cihan (2010). *Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.
- ÇAKMAK, Cihan (2016). "Türkmen Türkçesinde Bulunan Denizcilik Kültürüne Ait Söz Varlığı İncelemesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 42, s. 57-67.

Türkiye Türkçesi ile Türkmen Türkçesinde Görülen Askerî Söz Varlığının Karşılaştırılması

- ÇENELİ, İlhan (1986). “Türkmen Türkçesi Sözlüğü”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (1982-1983), s. 29-84.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, İstanbul: Aydın Kitabevi.
- Güncel Türkçe Sözlük (2005). (Haz. Şükrü Haluk Akalın vd.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARA, Mehmet (2007). “Türkmen Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Ed. Ahmet Bican Ercilasun) Ankara: Akçağ Yayınları, s. 213-290.
- MAHMUD, Kaşgarlı (1986). *Dîvânü Lugati't-Türk*, C.3 (Çev. Besim Atalay), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SAMİ, Şemseddin (2012). *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, İstanbul: İdeal Kültür ve Yayınları.
- Turetsko-Russkiy Slovar' (1994). (Haz. A.N. Baskakov vd.), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Türkmençe-Türkçe Sözlük (1995). Haz. Talat Tekin vd.), İstanbul: Simurg Yayınları.
- Türkmen Diliniñ Sözlügi (1962). Aşgabat, (Haz. M. Ya. Hamzayev, S. Altayev, G. Atayev, G. Açilova, V. Mesgudov, A. Meretgeldiyev), Moskva: İzdatel'stvo Akademiya Nauk Turkmenskoy SSR.

İnternet kaynakları

www.tdk.gov.tr/sozluk.gov.tr (Erişim: 31.05.2022)

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

